

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ *PRUNUS SERRULATA*
LINDL. В ОЗЕЛЕНЕННІ

^{1,2}А. І. Опалко, ³К. П. Косар, ¹О. А. Опалко

¹Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України
E-mail: ndp.sofievka@gmail.com

²Уманський Національний університет садівництва
E-mail: opalko_a@ukr.net

³Уманський державний педагогічний університет
ім. Павла Тичини
E-mail: brikkatya108@meta.ua

Перші згадки про декоративні форми вишні пов'язані з садами Стародавнього Китаю, Кореї та Японії. Однак саме в Японії ще понад тисячу років тому були відібрані і розмножені щепленнями форми з махровими квітками, які ймовірно, виникли як спорт [5] (за сучасною термінологією — соматична мутація), а японське найменування декоративних сортів вишні — «сакура», що мабуть, походить від найпоширенішої блідо-рожевої махрової форми «Хісакура», нині стало повсюдно вживаним як узагальнення для різноманітних форм і сортів декоративної вишні.

У Європу перші декоративні вишні з махровими квітками були завезені з Китаю в Англію у 1822 р. і невдовзі (1830 р.) описані як *Prunus serrulata* Lindl. Впродовж десятиріччя після 1850 р. у Королівських ботанічних садах Кью та великій приватній колекції Інгрема Коллінгвуда (Ingram Collingwood) вже нараховувалось близько 70 сортів. Є повідомлення, що у США *P. serrulata* з'явилась після 1862 р., однак цілком підтвердженою датою інтродукції японської декоративної вишні у східну частину Сполучених Штатів вважається 1890 р. [5]. На територію колишньої Росії східні декоративні вишні вперше були завезені на початку ХХ ст. проф. А.М. Красновим. Близько десяти різних форм цієї рослини було висаджено ним при організації Батумського ботанічного саду в 1912–1915 рр. У період з 1928 по

1931 рр. Сухумським відділенням ВІР ввезено близько 15 форм декоративних вишень у Субтропічний арборетум м. Сухумі. У 1936 р. колекція з понад 40 кращих форм східних декоративних вишень була завезена з Японії і висаджена на Чорноморському узбережжі Кавказу неподалік від м. Адлер. Добре розвинені екземпляри східних декоративних вишень є в Україні, зокрема у Закарпатті, Прикарпатті, Поліссі та Лісостепу. Рослини махрової форми східної декоративної вишні прикрашають окремі майдани і вулиці Києва, ростуть у Національному Ботанічному саду ім. М.М. Гришка [4], а також у м. Умань у Національному дендрологічному парку «Софіївка» [1] та в Уманському НУС, а також на набережній і у старому центрі Ужгорода, забудованому ще під час чеського періоду його історії, та в інших містах України.

Успішність інтродукції будь-якої рослини зумовлюється відповідністю умов місця введення (по суті, нової батьківщини) її біологічним особливостям, що сформувались упродовж її еволюції (для дикорослих) і під час вирощування (для культивованих), та спроможністю до адаптації. Тому питання щодо визначення систематичного положення, з'ясування географічного походження і, відповідно, особливостей філогенетичних зв'язків на міжродовому і міжвидовому рівнях цікавлять не лише ботаніків, а й садівників. Стосовно роду *Prunus* донедавна співіснувало кілька підходів щодо його системи, з-поміж яких найбільш відомі система Енглера, згідно з якою вишня й черешня разом зі сливою, абрикосом, персиком і мигдалем об'єднані в один великий рід *Prunus*, та досить поширена дотепер на пострадянському просторі система М.В. Ковальова і К.Ф. Костіної, які виділяли ці породи дерев у самостійні роди розоцвітих Rosaceae Juss. Нині в Україні все більше науковців визнають доцільність об'єднання у межах роду *Prunus* представників колись самостійних родів *Amygdalus* L. (мигдаль), *Armeniaca* Scop. (абрикос), *Cerasus* Mill. (вишня й черешня), *Laurocerasus* Duhamel (лавровишня), *Padus* Mill. (черемха), *Persica* Mill. (персик), *Prunus* L. (слива і терн) та деяких інших [3].

Велику роботу щодо впорядкування українських назв

рослин, зокрема роду *Prunus* виконав В.М. Меженський [2] обмежуючи поширення назви сакура на *Prunus serrulata* Lindl. — «слива пильчаста» (*Cerasus serrulata* (Lindl.) G. Donex Loudon — «вишня пильчаста»), *Prunus subhirtella* Miq. — «слива напівщетинаяста» (*Cerasus subhirtella* (Miq.) Sokolov — «вишня напівщетинаяста») та *Prunus yedoensis* Matsum. — «слива токійська або єдська» (*Cerasus yedoensis* (Matsum.) A.V. Vassiljeva — «вишня токійська або єдська»). Річ у тім, що зі вступом до Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV) Україна зобов'язалася адаптувати українські наукові назви рослин відповідно чинної системи класифікації і відмовитись від вживання в офіційних документах та наукових публікаціях контрверсійних, застарілих, викривлених і неправильних назв. При цьому для широкого загалу назва «сакура» залишається збірною назвою декількох близьких видів вишні, сливи, мигдалю і різних гібридів з білими й біло-рожевими квітками. Натомість японські дендрологи до сакури здебільшого відносять лише дев'ять видів *Prunus* L. Крім уже згаданого *P. serrulata*, це *P. campanulata* Maxim., *P. glandulosa* (Hook.) Torr. & A. Gray, *P. jamasakura* Sieb., *P. lannesiana* (Carrière) E.H. Wilson, *P. sargentii* Rehder, *P. sieboldii* Koidz., *P. subhirtella* Miq. та *P. yedoensis* Matsum. [3].

На великі перспективи використання вишні східної *Cerasus serrulata* D. Don. (нині *Prunus serrulata* Lindl.) в озелененні Л.І. Рубцов [4] вказував ще в середині минулого сторіччя, зазначаючи холодостійкість багатьох сортів цього виду, різноманіття за розміром, формою і забарвленням квіток та формою самого дерева, однак саме протягом останніх 15 років спостерігається істотне зростання попиту на декоративні культури, зокрема на садивний матеріал сакури. Це спонукало до поповнення сортименту *Prunus* spp. найбільш цінними для озеленення сортами, зокрема в розсаднику НДП «Софіївка» розмножуються на підщепах, а в лабораторії мікроклонального розмноження *in vitro*, надзвичайно декоративний сорт *P. serrulata* 'Kwanzan' (у деяких джерелах — 'Sekiyama' або 'Kanzan'); також схожий на 'Kwanzan' (можливо, клон цього сорту), однак дещо нижчий і з хризантемоподібними квітками й пурпуровим листям,

чудовий сорт 'Royal Burgundy'; сорт 'Amanogawa' з конічною прямостоячою кроною, завдяки чому його ще називають 'Егеєта', приваблює ароматом своїх напівмахрових світло-рожевих квіток; сорт з плакучою кроною 'Kiku-shidare-sakura', який у деяких японських джерелах класифікують як японську гірську вишню під назвою *Prunus jamasakura* 'Plena-pendula', та припускають вплив *P. serrulata* var. *pubescens* й поширюють під назвою *P. lannesiana* 'Plena-pendula'; а також сорт *Prunus* × *eminens* 'Umbraculifera', відомий ще як *Prunus fruticosa* 'Umbraculifera' або *P. fruticosa* 'Globosa', щеплення котрого на штабмі забезпечує розвиток дуже гарного деревця з кулястою кроною.

Література

1. Косар К. П. Інтродукція представників роду *Prunus* L. (Rosaceae Juss.) у Національному дендрологічному парку «Софіївка» НАН України / К.П. Косар // Природничі науки і освіта: зб. наук. праць природничо-географічного факультету Уманського ДПУ ім. Павла Тичини. – Умань: УДПУ, 2016. — С. 35—38.
2. Меженський В.М. До питання впорядкування українських назв рослин. Повідомлення 2. Назви видів роду *Prunus* L. / В.М. Меженський // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. — 2014. — № 3. — С. 15—24.
3. Опалко А.І. Сучасні тенденції щодо впорядкування місця роду *Prunus* L. у складі родини Rosaceae Juss. / А.І. Опалко, К.П. Косар, О.А. Опалко // Селекційно-генетична наука і освіта: матер. VI міжнарод. наук. конф., м. Умань, 16–19 березня 2016 р. / [Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін.]. — Умань: УНУС, 2016. — С. 277—281.
4. Рубцов Л.И. Деревья и кустарники в ландшафтнoй архитектуре: Справочник / Л.И. Рубцов. — К.: Наук. думка, 1977. — 272 с.
5. Russell P. Japanese flowering cherries / Paul Russell. — Washington: Dept. of Agriculture, 1928. — 28 p.